

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2025.23>**А. М. Цветков***кандидат юридичних наук,**старший науковий співробітник**Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України**orcid.org/0000-0002-3239-322X*

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УПРАВЛІННІ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

В статті розглядається роль Національного банку України (далі – НБУ) в управлінні банківською системою України. Окремо автор, звертає увагу на те, щоб розкрити тему дослідження, необхідно звернутись до етимології та визначень «управління» та «державного управління», та їх розмежування в науці.

Автор поділяє думку вчених, що управління – це передусім соціальна функція владно-організуючої діяльності. У статті аргументується, що державне управління є елементом, видовим поняттям більш широкого поняття – соціального управління і являє собою складну систему, що характеризується специфікою виконуваних функцій.

Також, у статті проаналізовано як вітчизняну, так і зарубіжну юридичну літературу, де наводиться чимало тлумачень поняття державного управління, як і у законодавствах низки країн. Як зазначив автор у статті, однастайності щодо визначення терміна «державне управління» серед вчених юристів світу поки що немає. Звертаючись до вітчизняної юридичної літератури, можна помітити, що багатьма вченими досліджувалось питання про співвідношення так званих «широкого» та «вузького» тлумачень поняття державного управління.

Вченим обґрунтовано доводиться, що у правових нормах Конституції України не наводиться визначення державного управління, і водночас як організаційно-правова категорія цей термін вживається досить часто. Законодавцем вживається цей термін в законах України про Державний бюджет України та у ст.ст. 671, 87, 90 Бюджетного кодексу України від 21 червня 2001 року.

У статті робиться висновок, що Національний банк відповідно до правових норм Конституції України та Закону України «Про Національний банк України» має особливий статус центрального органу державного управління, та не відносить цей орган до будь-яких інших гілок державної влади: законодавчу, виконавчу чи судову.

Науково доведено, що управління в банківській системі реально лише тоді, коли чітко відомо та визначено підпорядкування об'єкту управління суб'єкту управління, а також між ними існує внутрішня єдність та організовані прямі та зворотні зв'язки. Що стосується правовідносин між Національним банком та комерційними банками в більшості випадків будуються на принципах влади і підпорядкування, що безпосередньо визначено у положеннях Закону України «Про Національний банк України».

Ключові слова: Національний банк України, управління, державне управління, суб'єкт управління, об'єкт управління, Європейський Центральний банк, ЄС.

Tsvietkov A. M. THE ROLE OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE IN THE MANAGEMENT OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The article considers the role of the NBU in managing the banking system of Ukraine. Separately, the author draws attention to the fact that in order to reveal the topic of the study, it is necessary to turn to the etymology and definitions of «management» and «public administration», and their distinction in science.

The author shares the opinion of scientists that management is primarily a social function of power-organizing activity. The article argues that public administration is an element, a specific concept of a broader concept – social administration and is a complex system characterized by the specificity of the functions performed.

Also, the article analyzes both domestic and foreign legal literature, which provides many interpretations of the concept of public administration, as well as in the legislation of a number of countries. As the author noted in the article, there is still no unanimity regarding the definition of the term “public administration” among legal scholars around the world. Turning to the domestic legal literature, it can be noted that many scholars have studied the issue of the correlation of the so-called “broad” and “narrow” interpretations of the concept of public administration.

The scientist reasonably argue that the legal norms of the Constitution of Ukraine do not provide a definition of public administration, and at the same time this term is used quite often as an organizational and legal category. The legislator uses this term in the laws of Ukraine on the State Budget of Ukraine and in Articles 671, 87, 90 of the Budget Code of Ukraine of June 21, 2001.

The article concludes that the National Bank, in accordance with the legal norms of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine», has a special status as a central body of public administration, and does not attribute this body to any other branches of state power: legislative, executive or judicial.

It has been scientifically proven that management in the banking system is real only when the subordination of the object of management to the subject of management is clearly known and defined, and there is internal unity and organized direct and feedback links between them. As for the legal relations between the National Bank

and commercial banks, in most cases they are built on the principles of power and subordination, which is directly defined in the provisions of the Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine".

Key words: National Bank of Ukraine, management, public administration, subject of management, object of management, European Central Bank, EU.

Вступ. На сьогоднішній день, в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесах в країні, Україні важливо долучитись до європейських цінностей шляхом системного оновлення такої сфери суспільного життя як економічна, зокрема банківська. Одним із кроків до оновлення цієї сфери є зміцнення владних повноважень НБУ як центрального банку України, який є особливим центральним органом державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів тлумачення поняття «управління» та наукового визначення його, та розмежування його з поняттям «державне управління», пов'язані наукові праці з проблем адміністративного та теорії управління, зокрема таких вчених, як: Авер'янова В.Б., Битяка Ю.П., Кротюка В.Л., Крупчана О.Д., Кубка Є.Б., Машкова О.А., Нижник Н.Р., Олуйка В.М., Плішкіна В.М., Райта Г., Цветкова В.В.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення та аналіз теорії управління щодо етимології та тлумачення таких визначень, як: «управління» та «державне управління», їх розмежування в науці, а також аналіз особливостей щодо провідної ролі НБУ в управлінні банківською системою.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного часу та після підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію) [1] однією з актуальних завдань є побудова ефективної системи державного управління, яка повинна ґрунтуватись, як на наукових засадах, так і глибинному аналізі та прогнозах сучасних процесів суспільного розвитку світу. Одним із елементів цього процесу є безумовно розвиток та управління банківською системою.

Для більш системного підходу до розв'язання поставлених завдань, необхідно в першу чергу звернутись до етимології поняття «управління» та наукового визначення його, та розмежування його з поняттям «державне управління».

Отже, ми вже досліджували у своїй праці, поняття «управління» (англ. мовою – management, administration, франц. мовою – administration, німец. мовою – regierung) це у буквальному розумінні цього визначення починається тоді, коли в будь-яких взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах існують свідоме начало, інтерес, знання, цілі та воля, енергія та дії людини. Управління

– це внутрішня властивість цілісної системи, основними елементами якої є суб'єкт (елемент, який управляє) та об'єкт (елемент яким управляють), які постійно взаємодіють на засадах самоорганізації (самоуправління) [2; С. 17–18].

Управління як явище об'єктивного світу є досить багатоманітним. Характеризуючи навколишній світ, дослідники виділяють три основні його компоненти: неживу природу, живу природу і людське товариство. На підставі цього можна надати класифікацію процесів управління за його основними класами:

- процеси управління в живих організмах (у біологічних системах). Управління процесами, що відбуваються у живій природі, і процесами, пов'язаними з життєдіяльністю організмів, належить до управління біологічними системами. Ця галузь управління є предметом вивчення природничих наук;

- процеси управління в неживій природі (у технічних системах). Управління виробничо-технічними процесами і фізичними тілами, системами машин, тобто управління технічними системами, управління речами. Ця галузь управління вивчається переважно технічними науками;

- процеси управління в суспільстві (у соціальних системах).

Управління як вплив на життєдіяльність людей, об'єднаних у соціальні групи з їхніми різноманітними інтересами, тобто управління соціальними системами, називають управлінням людьми або соціальним управлінням. Ця галузь управління є переважно предметом вивчення соціальних наук.

Управління суспільством характеризується цілеспрямованим впливом людей на суспільну систему в цілому і на її окремі ланки на основі пізнання і використання притаманних системі об'єктивних закономірностей в інтересах її оптимального функціонування і розвитку, досягнення поставлених цілей.

Отже, соціальне управління є цілеспрямованим впливом на основні сфери і структури суспільної системи з метою планомірного їх удосконалення і розвитку, це діяльність з організації суспільних процесів, заснована на свідомому використанні притаманних їм закономірностей [2; С. 19–20].

У світовій енциклопедії дається таке визначення «соціального управління». Це управління у суспільстві, іншими словами, управління і державою, і суспільною організацією, і колективом тощо [3; С. 304].

Управління – це насамперед організація діяльності по координації, об'єднанню в систему спеціалізованих зусиль групи людей. Під системою розуміється деяка сукупність елементів, які виступають як певне ціле, не зведене до простої суми особливостей цих елементів. Водночас не будь-яка система може виступати системою управління. Останній притаманна наявність причинно-наслідкового зв'язку між елементами системи, динаміка; спроможність до посилення управлінського впливу, наявність зворотного зв'язку та інше.

Ми поділяємо думку вчених, що управління – це передусім соціальна функція владно-організуючої діяльності [4; С. 118–119].

Державне управління є елементом, видовим поняттям більш широкого поняття – соціального управління і являє собою складну систему, що характеризується специфікою виконуваних функцій.

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі наводиться чимало тлумачень поняття державного управління, як і у законодавствах низки країн. Проте одностайності щодо визначення терміна «державне управління» серед вчених юристів світу поки що немає.

Звертаючись до вітчизняної юридичної літератури, можна помітити, що багатьма вченими досліджувалось питання про співвідношення так званих «широкого» та «вузького» тлумачень поняття державного управління.

В свою чергу, Авер'янов В.Б. надає таке його визначення: «Державне управління – це діяльність органів особливого роду, зміст якої полягає у виконанні законів та інших нормативно-правових актів держави шляхом різних форм організуючого впливу на суспільні явища та процеси» [5; С. 135–136].

Цветков В.В. вважає, що «державне управління за своїм призначенням, функціональною спеціалізацією є практичною реалізацією виконавчої влади» [6; С. 36–37].

Плішкін В.М. під державним управлінням розуміє сукупність цілеспрямованих впливів органів державної влади, які вчиняються ними в межах відповідної компетенції, на певних осіб, соціальні системи, а також весь соціальний організм у цілому [7; С. 21]. Водночас, Нижник Н.Р. та Машков О.А. дають наступне визначення: «Державне управління – це позитивна, організуюча і творча діяльність органів виконавчої влади, які здійснюють керівництво господарським, соціально-культурним і державно-політичним будівництвом» [8].

Також, Нижник Н.Р. з урахуванням конституційного поділу державної влади в Україні пропонує розглядати державне управління як діяльність органів і установ усіх гілок держав-

ної влади з вироблення та здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери суспільства з метою задоволення його потреб, що змінюються [9; С. 13].

Інші вчені надають таке визначення державного управління. Це організований процес керування, регулювання і контролю державних органів за розвитком сфер економіки і культури, інших сфер державного життя. При такому визначенні державного управління слід враховувати головні елементи, а саме: цілеспрямованість і контроль; вплив керуючої підсистеми на керовану підсистему; нормотворчу діяльність суб'єктів управління; статус органів державного управління та їх організацію. Деякі дослідники звертають увагу на форми управління, інші тлумачать його з погляду сутності, реального змісту. А саме, державне управління являє собою прояв множини управлінських зв'язків і відносин, що складаються у всіх гілках державної влади (законодавство, управління, правосуддя, прокуратура) [2; С. 22–23].

Глен Райт так тлумачить державне управління: «Державне управління: 1. Це спільні зусилля певної групи в контексті держави. 2. Охоплює всі три гілки влади – виконавчу, законодавчу й судову, а також їхній взаємозв'язок. 3. Виконує важливу роль у формуванні державної політики, а також є частиною політичного процесу. 4. Істотно різниться від приватного управління. 5. Тісно пов'язане з чисельними приватними групами й окремими індивідами в забезпеченні громадських послуг» [10; С.10].

У країнах Європейського Союзу, поняття державного управління настільки багатоманітне і складне, що, наприклад, в адміністративно-правовій науці Німеччини немає його єдиного визначення. У німецькій літературі існує два методи визначення державного управління. Один можна охарактеризувати як метод виключення (негативний метод), інший – як метод переліку (перелічення) ознак (позитивний метод). Негативний метод бере свій початок у традиціях класичної теорії поділу влади. У цьому сенсі державне управління визначають як таку діяльність держави чи іншого суб'єкта публічної влади, що не є законодавчою діяльністю або судочинством. Визначення державного управління методом виключення не дає відповіді на багато питань. Метод субстракції, виключення може призвести до однозначного результату лише тоді, коли інші галузі, що відокремлюються, чітко позначені, існують види державної діяльності, що повністю не укладаються у існуючу схему поділу влади (наприклад, парламентський контроль, бюджетний контроль та інші види контролю), вреш-

ті-решт, сама собою негативна дефініція є недостатньо плідною [2; С. 23–24].

Автори подібних досліджень відзначають складність цього завдання та характеризують державне управління шляхом перерахування його основних ознак. Першою та основною ознакою державного управління як предмета адміністративного права є публічний характер державного управління. За цією ознакою державне управління відрізняють від інших видів управління. Публічне управління являє собою єдине поняття, яке включає в себе організаційні, функціональні та правові аспекти, що й дає підстави відрізнити його від управління в інших галузях. Враховуючи багатоманітність поняття публічного управління, в адміністративному праві Німеччини прийнято виділяти поняття державного управління в організаційному, матеріальному та формальному розуміннях. Управління в організаційному розумінні означає саму організацію суб'єктів публічного управління, тобто систему органів держави (та інших суб'єктів), які здійснюють функції публічного управління. Управління в матеріальному розумінні являє собою управлінську діяльність (діяльність адміністрації) як вид державної діяльності, яка пов'язана з владною реалізацією завдань державного управління. Управління у формальному розумінні включає в себе всю діяльність державних органів та інших відомств, які здійснюють державне управління, незалежно від того, реалізуються при цьому державно-владні повноваження чи ні [2; С. 24].

У Конституції України не наводиться визначення державного управління, і водночас як організаційно-правова категорія цей термін вживається досить часто. При цьому, слід врахувати зауваження Кубка Є.Б., який відзначає, що «нині поняття «державне управління» є насамперед суто науковою категорією, яка збігається з поняттям державного управління, яке використовувалося до прийняття конституцій незалежних держав, що виникли після розпаду СРСР [11; С. 5].

Законодавцем вживається цей термін в законах України про Державний бюджет України та у ст.ст. 671, 87, 90 Бюджетного кодексу України від 21 червня 2001 року [12].

Згідно з Концепцією адміністративної реформи в Україні державне управління – це вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які потребують певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої влади [13].

Водночас державне управління здійснюється і за межами функціонування виконавчої влади,

наприклад, на рівні державних підприємств, установ і організацій. Завдяки цьому поняття «державне управління» за змістом є ширшим, ніж поняття «виконавча влада». Для визначення змістовно поєднаних сфер або галузей суспільного життя, що потребують державного управління, використовується термін «сектор державного управління».

Державне управління здійснюється усіма гілками влади, але пріоритет в організації і відповідальності за результат стану суспільства залишається за виконавчою владою [11; С. 3–6].

Слід зазначити, що визначення «державне управління» почали тлумачити як «виконавча влада». Проте ці терміни за змістом є різними, оскільки державне управління як владно-організуюча діяльність держави здійснюється і за межами виконавчої влади.

Як справедливо зазначає Крупчан О.Д., державне управління і виконавча влада – явища не тотожні. Державне управління складає сутність держави, але існує незалежно від її внутрішньої структури. Виконавча влада як сутність прояву державної влади уособлює в собі певну частку державного управління. Державне управління зумовлюється об'єктивними факторами, тобто необхідністю об'єднання людей у процесі здійснення ними спільної соціально значущої діяльності, а виконавча влада є фактором суб'єктивним, викликаним потребою втілення в життя принципу поділу державної влади на її складові [14; С. 32–33].

Управління банківською системою відповідає важливим ознакам соціального (суспільного) управління, в тому числі його різновиду державному управлінню [15; С. 21].

Окрема форма прояву державного управління, управління банківською системою є цільовим напрямом в діяльності держави. Державне управління у банківській сфері не слід ототожнювати з виконавчою та звичайною розпорядчою діяльністю, оскільки воно здійснюється на основі законів, які регулюють діяльність особливої групи державних органів щодо практичної реалізації завдань держави у грошово-кредитній сфері, а також в економічному, соціально-культурному та адміністративно-політичному будівництві [16; С. 25].

Отже, управління в банківській системі реально лише тоді, коли чітко відомо та визначено підпорядкування об'єкту управління суб'єкту управління, а також між ними існує внутрішня єдність та організовані прямі та зворотні зв'язки.

Так, до суб'єктів управління в НБУ належать так звана дворівнева система органів управління центральним банком – це Рада Національного банку і Правління Національ-

ного банку згідно зі ст. 100 Конституції України [17] та ст.ст. 8 та 14 Закону України «Про Національний банк України» [18].

Дуже подібний орган, як Рада Національного банку є і в ЄС. Європейський Центральний банк (далі – ЄЦБ) є основою інституційної структури європейської системи центральних банків (далі – ЄСЦБ). В свою чергу, сам ЄЦБ складається з трьох керівних органів, кожен з яких має свої особливості, виходячи з поставлених перед ними завдань та цілей. Головним владним органом ЄЦБ є Рада керуючих, яка складається з членів Виконавчої ради (на чолі з Президентом ЄЦБ) та керівників національних центральних банків держав-членів ЄС, що входять до єврозони. Вона є єдиним найвищим органом ЄЦБ, який має право приймати юридично обов'язкові рішення. Установчі договори не містять вичерпного переліку питань, щодо яких Рада може приймати рішення. [19; С. 84]. Відповідно до ст. 15 Регламенту ЄЦБ Рада керуючих приймає бюджет Європейського Центрального банку.

Рада керуючих Європейським центральним банком складається з Правління Європейського центрального банку та президентів центральних банків країн єврозони. Кількість глав центральних банків держав-членів з правом голосу в складі Керівної ради ЄЦБ досягла 19-ти осіб. Тепер глави центральних банків розділені на дві групи: першій, до складу якої увійшли Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Нідерланди, надано 4 права голосу, а другій у складі чотирнадцяти держав-членів – 11 прав голосу. Право голосу надається по черзі на основі щомісячної ротації» [20; С. 155]. У випадку подальшого розширення країн-членів Європейського Союзу та зони євро, склад Ради передбачає поділ на три групи.

Отже, повернемося до суб'єктів управління у вищезазначених органах НБУ до них також належать усі керівники (відповідно до ієрархії управління вони можуть належати як до суб'єктів, так і до об'єктів управління в НБУ), які мають повноваження приймати управлінські рішення, надавати доручення підлеглим працівникам і колективам та вимагати їх виконання, тобто всі елементи та підсистеми, які здійснюють цілеспрямований вплив.

До об'єктів управління в НБУ належать виконавці рішень, наказів, доручень.

З наукової точки зору управління – це спрямована координація й організація об'єкта управління. Це сфера людської діяльності, що виникла в результаті поділу праці, за допомогою якої людина впливає на технологічні, економічні і соціальні процеси для досягнення певних цілей. Управління – це процес,

що забезпечує (при використанні за цільовим призначенням) необхідне спливання процесів перетворення енергії, речовини та інформації, підтримка працездатності і безаварійності функціонування об'єкта шляхом збору й опрацювання інформації про стан об'єкта і зовнішнього середовища, вироблення рішень про вплив на об'єкт та їх виконання. Основна теоретико-методологічна проблема управління полягає в тому, що процеси управління притаманні тільки складним соціальним і несоціальним динамічним системам, іманентним атрибутом яких є самоврядування, тобто спроможність до упорядкування системи, приведення її у відповідність до об'єктивних закономірностей, що діють у цьому середовищі, до оптимізації функціонування системи. [21; С. 21].

Що стосується правовідносин між Національним банком та комерційними банками в більшості випадків будуються на принципах влади і підпорядкування, що безпосередньо визначено у положеннях Закону України «Про Національний банк України». Національний банк, який здійснює банківський нагляд (в цих правовідносинах досить часто густо відсутня рівність сторін), видає та відкликає ліцензії на здійснення банківських операцій, застосовую до банків інші заходи впливу у разі порушення ними банківського законодавства. Отже, Національний банк діє на основі публічного права, де характерні такі ознаки як: орієнтація до задоволення публічних інтересів, одностороннє волевиявлення суб'єктів права, ієрархічні відносини суб'єктів та відповідна субординація правових актів і норм, перевага директивно-обов'язкових норм, пряме застосування санкцій [15; С. 35–36].

Згідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює витрати за рахунок власних доходів, а у визначених цим Законом випадках – також за рахунок коштів Державного бюджету України.

Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і передане йому на праві узufрукта державного майна чи на іншому речовому праві на чуже майно, передбаченому законом. Національний банк не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випад-

ків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання (ст. 4 Закону України «Про Національний банк України»).

Таким чином, Національний банк відповідно до правових норм Конституції України та Закону України «Про Національний банк України» має особливий статус центрального органу державного управління, та не відносить цей орган до будь-яких інших гілок державної влади: законодавчу, виконавчу чи судову.

Україна йде семимильними кроками до євроінтеграції, і безумовно ЄС є взірцем розуміння місця і ролі центрального банку у розвитку економіки та суспільства. Так, наприклад, Маастрихтські угоди країн Європейського Союзу встановлюють, що центральним банкам країн-учасниць заборонено надавати кредити їх урядам або купувати нові інструменти державної позики для надання допомоги уряду у фінансуванні бюджетного дефіциту. Європейські держави – члени Європейського Союзу зобов'язані привести свої закони про центробанки до єдиного знаменника: центральні банки повинні бути виведені з-під контролю виконавчої влади, тобто користуватися повною автономією у сфері монетарної політики [22; С. 20].

Ідеологію відносин центрального банку і органів державної влади можна звести до двох груп: одні вважають, що центральний банк має бути лише дорадчою установою державних органів, які приймають рішення у фінансовій політиці держави; інші твердять, що завданням центробанку є проведення незалежної від уряду і парламенту перспективної політики. Проте на практиці ці моделі у «чистому вигляді» не функціонують. У більшості країн існують проміжні моделі, в рамках яких використовують принципи взаємодії виконавчої влади з центральним банком [23; с. 9].

Незалежність центрального банку обумовлюється також визначенням правового статусу цього банку. Так, у Німеччині діють спеціальні закони, які формулюють основні завдання, функції, органи центрального банку. Однак є й такі держави, де цілі, компетенція центрального банку базуються на підставі історичних традицій, наприклад, в Англії. Правове становище центрального банку та рівень його незалежності від державних органів різняться залежно від держави. Роль центробанку в країнах з розвинутою економікою значно відрізняється від тієї, яку вони виконують в державах, що лише стали на шлях розвитку ринкової економіки, а також на статус центрального банку має вплив форма правління в державі [15; С. 26].

На практиці принцип незалежності центрального банку означає те, що відповідально-

му за монетарну політику інституту надається можливість досягти своєї стратегічної мети без втручання уряду. Така свобода передбачає, у тому числі, право центрального банку відмовити уряду в наданні своїх фінансових ресурсів, якщо це суперечить цілям монетарної політики [24; С. 16].

Відстоюючи принципи незалежності Національного банку України, необхідно підкреслити, що це не означає неузгодженості діяльності центрального банку з політикою інших гілок влади. Національний банк повинен визначати і здійснювати грошово-кредитну політику відповідно до загальноекономічної політики, тобто він має приймати участь у підготовці загальнодержавної програми економічного розвитку, що розробляється Кабінетом Міністрів України, консультувати уряд з питань грошово-кредитної політики та державної економічної політики, зокрема щодо прогнозу основних макроекономічних показників, включаючи монетарні показники та показники валютно-курсової політики. Проте слід підкреслити, що Національний банк має сприяти реалізації економічної політики Кабінету Міністрів, за умови, що це не суперечитиме виконанню його основної конституційної функції та ст. 6 Закону України «Про Національний банк України» – забезпеченню стабільності грошової одиниці України.

Юридична незалежність центрального банку від інших гілок влади обов'язково має підкріплюватися його економічною незалежністю. Тому ст. 4 Закону України «Про Національний банк України» визначено, що Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює витрати за рахунок власних доходів, а у визначених цим Законом випадках – також за рахунок Державного бюджету України. Національний банк не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, фінансових установ, а ті не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Висновки. Таким чином, управління – це передусім соціальна функція владно-організуючої діяльності. В свою чергу, державне управління є елементом, видовим поняттям більш широкого поняття – соціального управління і являє собою складну систему, що характеризується специфікою виконуваних функцій.

Також, одностайності щодо визначення терміна «державне управління» серед вчених юристів світу поки що немає. Звертаючись до вітчизняної юридичної літератури, можна помітити, що багатьма вченими досліджувалось питання про співвідношення так званих «широкого» та «вузького» тлумачень поняття державного управління. У Конституції України не наводить-

ся визначення державного управління, і водночас як організаційно-правова категорія цей термін вживається досить часто. Законодавцем вживається цей термін в законах України про Державний бюджет України та у ст.ст. 67¹, 87, 90 Бюджетного кодексу України від 21 червня 2001 року.

Необхідно констатувати, що Національний банк відповідно до правових норм Конституції України та Закону України «Про Національний банк України» має особливий статус центрального органу державного управління, та не відносить цей орган до будь-яких інших гілок державної влади: законодавчу, виконавчу чи судову.

Управління в банківській системі реально лише тоді, коли чітко відомо та визначено підпорядкування об'єкту управління суб'єкту управління, а також між ними існує внутрішня єдність та організовані прямі та зворотні зв'язки.

Що стосується правовідносин між Національним банком та комерційними банками в більшості випадків будуються на принципах влади і підпорядкування, що безпосередньо визначено у положеннях Закону України «Про Національний банк України».

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Том 1. Стор. 83. Ст. 2125.
2. Цветков А.М. Порядок фінансування видатків на утримання центральних органів виконавчої влади України [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. / Цветков Андрій Михайлович; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 224 с.
3. The World Encyclopedia / World Book, Inc. A Scott Fetzer company / Volume 15 (Volumes 1-22). P. 992
4. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Моногр. – Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 248 с.
5. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / За ред. Ю.С. Шемшученка: Моногр. – Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. 656 с.
6. Реформування державного управління в Україні: проблеми та перспективи [Кол. авторів. Наук. кер. Цветков В.В.]. Київ : Оріяни, 1998. 364 с.
7. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручн. / За ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.
8. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління. – Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
9. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібн. / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 352 с.
10. Райт Г. Державне управління: Пер. з англ. – Київ : Основи, 1994. 432 с.
11. Кубко Є.Б. Про предмет адміністративного права. Право України. 2000. №5. С. 3–6
12. Бюджетний кодекс України : Закон України від 21.06.2001 року № 2542-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 15.09.2025 р.)
13. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 15.09.2025 р.)
14. Крупчан О.Д. Організація виконавчої влади: Моногр. – Київ : Видавництво УАДУ, 2001. 132 с.
15. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре». 248 с.
16. Битяк Ю., Зуй В. Адміністративне право. Загальна частина: конспект лекцій. – Харків: Нацюркадемія України, 1996. 158 с.
17. Конституції України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-В. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2025 р.)
18. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 15.09.2025 р.)
19. Сідак М.В. Фінансово-правове регулювання банківських відносин в Європейському Союзі та країнах Східної Європи: порівняльний аналіз: Монографія. Ужгород: Ліра, 2010. 416 с.
20. Прокопенко Л.Л. Інституційна система ЄС: навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.
21. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків : Право, 1996. 164 с.
22. Гетьман В.П., Килимник Ю.В. Національний банк України у системі влади. Київ , 1997. 36 с.
23. Пасічник В.В. Правові гарантії незалежності Національного банку України та перспективи їх зміцнення. Вісник Національного банку України. – 1997. № 3. С. 8–11.
24. Петрик А.І. Деякі аспекти банківської реформи в Україні. Вісник Національного банку України. 1996. №1. С. 14–17.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.10.2025

Дата публікації: 26.11.2025